

Neo-Liberal Tarım Politikaları ve Gıda Egemenliği

Ümran Uygun

Hacettepe Üniversitesi

Gıda Mühendisliği Bölümü

Savaşı Beklerken

*Nergisten sorumlu değilmişim bunu öğrendim
Kar umarsız yağabilir, ayaz çıkabilir
Uzun sürebilir, kötü şeyler olabilir
Nergis uyanmayabilir*

*Ne ışığını ne dalı sor ne de tomurcuğu
Aklım kırık, şaşırđı eski beklentilerim
Kimyasal korkular, kanlı gecelikler, dalgalı sirenler
Çocukları koyver, nereye gitseler ne yapsalar
Nasılsa füzeler bombalar onları buluyor*

*Nergisten ben sorumluyum, ışığınan ve çocuklardan,
Yanlış mı belledim, insan sorumluluktur*

Gülten Akın

Tarımda uygulanan kalkınmacı politikalar (1950-1980)

- *Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yavaş bir kapitalistleşme süreci içinde olan tarım, 1950'li yıllarda Marshall yardımı ile ivme kazandı.*
- *Tarımsal mekanizasyonda gelişme, kimyasal maddelerin kullanımında artış, ekili alanların genişletilmesi gibi gelişmeler yaşandı.*
- *1930'lardan bu yana tarımda başlatılmış olan devlet desteği (devletin kredi, girdi sağlama ve belli ürünlerde devletin satın alma garantisi gibi) Marshall yardımı ile yoğunlaştı.*
- *Yeni tohum çeşitleri ve kimyasal girdi kullanımı da dâhil olmak üzere tarım teknolojilerinin yaygınlaştırılması ile üretimi kontrol eden uluslararası tarım firmalarının pazarda genişlemeleri sağlandı.*

- *Kalkınmacı politikaların temelinde tarımsal ve endüstriyel kalkınmanın birlikte ve birbirlerinin tamamlayıcısı olacağı inancı vardı.*
- *Bu, yabancı yardım ile tarımda ve endüstride ithal ikameci politikaların izlenmesi anlamına geliyordu.*
- *Bu politikalar ile tarımın yerli sanayinin taleplerini karşılayacak kaynak durumunda olduğu entegre bir ekonomi vurgulanıyordu.*
- *Küçük çiftçilerin üretimlerini arttırmak girişimleri, iç pazarın ihtiyaçlarını karşılamakta ve kentli-elit ile aile iş gücüne dayanan küçük ve orta ölçekli kırsal üreticilerin oluşturduğu geniş kitleler arasında bir ittifak yaratmaktaydı.*

Devlet, kırsal kalkınma politikalarının gerçekleştirilmesi ve uygulamasında merkezi bir rol oynamıştı;

- Tarımsal girdiler için destek ve krediler,*
- Modern tarım teknolojilerinin geliştirilmesi,*
- Yeni ürün çeşitlerinin tanıtılması,*
- Birlik ve kooperatiflerin kurulmasına destek,*
- Devlet üretme çiftliklerinin kurulması,*
- Pazarlama ve dağıtım için kurumların oluşturulması gibi politikalarla tarımsal üretim arttırılmıştır.*

- *1960 ve 1980 yılları arasındaki dönemde tarım politikalarının çok yönlülüğü, tarım ve endüstride modernleşme çabası Dünya Bankası ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından iyi karşılandı.*
- *Dünya Bankası, Türk tarımının modernizasyonu ve ihracata yöneltilmesi için önemli mali yardımlar sağladı.*
- *Ancak verilen devlet desteği bütün kırsala eşit bir şekilde dağıtılmadı. Politikalar tarımsal üretimi artırmak için yeni ekim alanları açmak üzere tasarlandığı halde, tarımda işgücünün yerini alacak teknolojilere yatırım yapılması tercih edildi.*

- *Türkiye'nin dünya ekonomisiyle uyumlu hale getirilmesi için uygulanmaya başlanan model ile Yeşil Devrim'in öngördüğü yeni teknolojiler ve modern üretim tekniklerinin kullanımına geçildi ve fiziksel, ekonomik ve sosyal altyapıda (yollar, köprüler, barajlar, sulama sistemleri, okullar, hastaneler, kırsala elektrik getirilmesi vb) iyileştirmeler gerçekleştirildi.*

- *Uluslararası yardım kurumları 1970'lere kadar az gelişmiş ülkelerde küçük ölçekli tarımsal üretimi ve ithal ikame politikalarını desteklediler.*
- *70'lerden sonra uluslararası firmaların ihtiyaçları ve öncelikleri, dünya gıda zincirlerini kontrol etmede etkili tarımsal teknolojinin çok hızlı gelişmesi ile yeni bir form kazandı.*
- *Tarımdaki teknolojik gelişmeler sayesinde ABD'deki tarım şirketleri, tüm dünyada tarımsal girdi zincirlerini kontrol altına almayı başardılar.*

- *II. Dünya Savaşı'ndan beri, ABD'li şirketlerin kontrolünde olan uluslararası sermaye, az gelişmiş ulusların bağımsız üretim ve ticaretlerini düzenleme gücünü ellerinden almaya başladı.*
- *Artık gelişmekte olan ülkelerde tarımı desteklemek yeterli değildi. Gelişmekte olan ülke tarımında bu şirketlerin aktivitelerini kolaylaştıracak temel yapısal değişiklikler yapmak gerekiyordu.*

- *1970'lerden bu yana küresel gıda düzeni içinde IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların gayreti ile ABD, Kanada gibi ülkeler ve AB tarafından tarımda neo-liberal politikaların uygulanabilmesi için tarım sektörü ve ilgili kurumlar yeniden yapılandırılmaya zorlandı.*

- *Gelişmekte olan ülkelerin uluslararası düzeyde temsil edilebilmesi ve sektörlerin uluslararası düzeye entegrasyonu için kamuda yeni bir uluslararası yapılanma gerekmiş, yeni oluşturulan birimler de çok uluslu şirketlerin talepleri doğrultusunda ulusal politikaların değiştirilmesine hizmet etmiştir.*

Neo-Liberal Politikalar

- *1980 yılından sonra kalkınmacı politikalar yerini, tarımın uluslararası hale getirilmesi ve ulus ötesi şirketlerin baskın rol oynadığı Türk tarımının liberalleştirilmesi politikalarına bırakmaya başlamıştır.*
- *Bu politikalar, 1950'den 1980'lere kadar olan dönemde uygulanan kalkınmacı politikalara taban tabana zıttır.*
- *Uluslararası finans kurumları Türkiye'yi ekonomik ve sosyal anlamda liberalleşmeye zorlamıştır.*

- *1960'lı ve 1970'li yıllarda, tarım iç ve dış pazarda satılmak üzere üretilen geleneksel ürünlerin üretimi üzerine yoğunlaşmıştı.*
- *Gelişmekte olan ülkelere 1980'lerden beri en uygun politika olarak uluslararası sermayenin talebini karşılamak üzere, ihracata yönelmeleri ve üretimlerini buna göre değiştirmeleri dayatıldı.*
- *Ancak bu, gelişmekte olan ülkelerin kendi tarımı üzerindeki kontrolünü hızla kaybetmesi anlamına gelmektedir.*

- *Türkiye’de 1980’lerden beri özellikle de 1999’dan beri gerçekleştirilen tarımsal dönüşümün uzun vadede neden olacağı ekonomik ve toplumsal sonuçlar ciddi olarak düşünülmemiştir.*
- *1980'lerden beri uygulanan liberalleşme politikaları ile tarımda yeniden yapılanma süreci başlamıştır.*
- *Bu politikalar, IMF, Dünya Bankası, DTÖ ve AB ile yakın işbirliği içindeki uluslar üstü tarım şirketlerinin ve onların yerli ortaklarının sıkı kontrolü altında 1980'lerden beri adım-adım uygulamaya konulmuştur.*

- *Türk tarım sektörünün yeniden yapılanması 1998 yılından bu yana kademeli olarak büyük bir ivme kazanmış, bu;*
 - *küçük üreticiyi tarımdan uzaklaştırmaya,*
 - *aile tarımının terk edilmesine,*
 - *kırsal alanda benzeri görülmemiş bir yoksullaşmaya yol açmıştır.*
- *Ulus ötesi tarım firmaları egemenliğindeki yeni küresel gıda düzeni bu yoksullaşmada hayati bir rol oynamıştır.*

- *Şirketler tarafından kontrol edilen “yeni gıda düzeni”, az gelişmiş ülkelerdeki mevcut tarım uygulamalarını tarımın yeniden yapılandırılması için engel olarak görmektedir.*
- *Devlet müdahalesi, özellikle tarımda çiftçiyi sübvansane etme şeklindeki müdahale ana suçlu olarak gösterilir ve hükümetlere bu müdahalelerin kaldırılması şiddetle tavsiye edilir.*
- *1980 ve 1990'larda, IMF ve Dünya Bankası'ndan kredi alan hükümetler, onların muhalefetine rağmen fiyatlara müdahale etmiş ve bazı tarımsal ürünler için destekleme fiyatları vermişlerdir.*

- *Aslında neo-liberal politikalar ile savunulan, geleneksel ürünlerin ekonomik temelini zayıflatmak ve çok uluslu şirketler tarafından talep edilen katma değeri yüksek tarımsal ürünlerin üretimi için gerekli koşulları hazırlamaktır.*

- *Yoksullaşmış ve çaresiz çiftçilerin, uluslararası sermayeyle onların istediği ürünleri üretmek için sözleşme yapmaktan başka çareleri yoktur. Türkiye’de neo-liberal politikalar ile yapılmak istenen tam da budur. Türkiye bu sürecin başlangıcındadır.*
- *Geleneksel ürün üreten yoksul çiftçi istemese de uluslararası sermayenin baskın rolünü ve ürün standardizasyonu ve zamanında (just-in-time) üretimi sağlamaya yarayan yeni mekanizmaların tarıma girişini kabul etmek zorunda kalmıştır.*

- *Ekonomik problemler ve borçlarla mücadele eden gelişmekte olan ÷lkelerin, uluslararası tarım şirketlerinin sunduğu “sözde yeni fırsatları” kabul etmemeleri imkânsız hale gelmiştir.*
- *Bu da tarım sektörünün çok uluslu şirketlere, girdiler, üretim ve dağıtım ağı anlamında daha fazla bağlanması anlamına gelmektedir.*
- *Tarımın bu iç döngüsü, ulusal ekonomileri uluslararası sermayeye giderek daha bağımlı hale getirmiştir.*

- *Türkiye'de çiftçilere desteği kaldıran ve uluslararası tarımsal sermaye için olanak yaratan politikalar uygulamaya konulmuştur.*
- *Uluslararası tarımsal sermaye, geleneksel ürün üretimi yapılan alanlara, sözleşmeli ekim kapsamında istedikleri ürünleri ürettirmek üzere sızmaya çalışmaktadır.*

- *Türkiye'de çiftçilerin uluslararası üretim zincirlerine entegrasyonu 1980 yılında neo-liberal politikaların uygulanmaya başlaması ile belirli bir ivme kazanmakla beraber yavaş gerçekleşen bir süreçtir.*
- *Yeni politikaların ilk ve en önemli amacı devletin korumacı yapısını terk etmesini sağlamak ve ithal ikameci endüstrileşme yerine pazarın dinamikleriyle serbestçe oynanabilecek önlemler almaktır.*

- *Uluslararası şirketler, gelişmekte olan ülkelerin tahıl ihracatındaki kapasitelerinin, ABD'nin dünya tahıl pazarındaki üstünlüğüne karşı bir tehdit oluşturabileceğini gördüler.*
- *IMF, Dünya Bankası ve DTÖ yardımlarını belli koşullara bağlayarak, az gelişmiş ülkeleri tarımsal üretimini değiştirmeye ve yüksek katma değerli ürünlerin üretimine öncelik vermeye zorladılar.*
- *İhracata yönelik ürün üretiminin artması ile geleneksel ürünler yerini ihracat ürünlerine bırakmaya başlamıştır.*

- *Gelişmekte olan ülkelerde geleneksel ürünlerin yerini yeni tarımsal ürünlerin alma hızı ülkeler arasında farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde ihracat ürünleri ya da sanayi ürünlerindeki artış geleneksel ürünlerle birlikte sürerken bazılarında bu dönüşüm çok hızlı gerçekleşmiştir.*
- *Değişim sürecinin hızı, devletin isteğine ve devletin küresel sisteme uyum sağlamada yapısal dönüşüm için gerekli tedbirleri uygulama yeteneğine bağlıdır.*

- *Bu amaçla, hızla kurumsal değişiklikler yapılmış ve çok uluslu tarım şirketlerinin aktiviteleri için yasal engeller kaldırılmıştır. Tarıma dayalı sanayinin uluslararası standartlara uygun değeri yüksek ürünler üretmesi ve ihracat yapması sağlanmıştır.*

- *Uluslararası finans kurumlarının kalkınma yardımı programları, gelişmekte olan ÷lkelerdeki tarım sektörünü ulus ötesi şirketlerle ortaklık yapmaya zorlayacak şekilde tasarlanmıştır.*

- *2001 de IMF, Dünya Bankası ve tarım firmalarının isteğiyle şeker pancarı ve tütün üretimi ile ilgili iki önemli yasa kabul edilmiştir.*
- *1999'dan beri IMF ile yapılan 4. standby anlaşması, Dünya Bankası'ndan yeni kredi alabilmek için verilen sözler, Helsinki zirvesinde Türkiye'nin AB üyeliğe adaylığını garantilemek için AB'ye verilen sözler ve Cargill firmasının baskılarıyla Türkiye şeker üretimini sınırlandırmaya zorlanmıştır.*

- *Şeker fabrikaları özelleştirmeye başlanmıştır. Yasanın kabulünden sonra devlet şeker fiyatı belirleyemez duruma getirilmiştir. Fiyatlar şeker fabrikaları ve üreticiler tarafından belirlenmeye başlamıştır. Dünya Bankası ve AB ile yapılan anlaşmalar gereği şeker sektöründe serbest piyasa koşulları ve rekabet yaratılmıştır.*
- *Ticaret Bakanlığı'na bağlı kurulan şeker kurulu öncelikle şeker üretimine kota koymuş ve üretim 1998'den beri önemli düzeyde azaltılmıştır.*

- *İronik bir şekilde, dünyada üretim ve fiyatlar artarken Türkiye'de şeker üretimi baskılar sonucu azaltılmıştır. AB üyeliğe kabul için AB'deki şeker fazlasını bahane ederek, Türkiye'nin üretimini azaltmasını şart koşmuştur.*
- *Bu kotalar ve üretimin azaltılması 450.000 şeker pancarı üreticisini işlerinden yoksun bırakmış, kapatılan 25 şeker fabrikasının 30.000 çalışanı perişan olmuştur.*

- *1998'den beri şeker üretim alanları çok önemli oranda azalmıştır. Aynı gelecek buğday ve arpa üretimimizi beklemektedir.*
- *Son yıllarda ithalatı arttırmak için mısırdaki, buğdayda gümrük vergilerinin sıfırlanması, artan girdi fiyatları nedeniyle dışarıdan gelen ürünle yerli üretimin rekabet edemeyeceği anlamını taşıyor. Üretimin azalmasının dışarıya bağımlılığı arttıracığı açıktır.*

- *2001 yılında şeker yasasının kabul edilmesinden sonra ilk yönetmelik değişikliği ile nişasta bazlı şeker üretim kotası %10 olarak kabul edildi.*
- *Bu oran bütün uluslararası kurumlar, Dünya Bankası, IMF, ABD ve AB'nin baskılarıyla gerçekleşmiştir.*
- *İronik olan AB'de bu kota %3'den azken biz de bunun arttırılması istendi. Hükümet bir süre direndiyse de kota 2003'te %15'e ve 2008'de %35'e çıkarılmıştır.*
- *Bu, Türkiye'de şeker pazarını ve mısır üretimini kontrol etmek isteyen Cargill'in büyük zaferi oldu.*

- *Şeker yasası ve 2006’da kabul edilen tohum yasası yerel çeşitler pahasına, ulus üstü şirketlere “fikri mülkiyet haklarını” ellerinde tuttıkları genetiği değiştirilmiş tohumlarını ve diğer tohumlarını (hibrit) ülkeye sokabilmelerinde büyük güç kazandırmıştır.*
- *Tarım ürünlerinde fikri mülkiyet haklarının tanınması, tarım şirketlerinin tohum piyasalarında tekelleşmesine ve milyonlarca çiftçinin onlara bağımlı hale gelmesine yol açmıştır.*

- *AB mevzuatı ile uyumlaştırma sürecinin bir zorunluluğu olarak;*
 - *tarımda devlet desteği aşamalı olarak kaldırılmakta,*
 - *belirli ürünlerin üretimi teşvik edilmekte,*
 - *sözleşmeli tarımla bu ürünlerin üretiminde çalışacak ucuz işgücünü garantilemek için kurumsal yapıda yeni düzenlemelere gidilmekte,*
 - *geleneksel ürün üretimi uluslararası firmalar veya yerel ortaklarının istediği getirisi yüksek ürünlerle veya gıda endüstrisine girdi olacak ürünlerle değiştirilmektedir.*

- *Devletin tarımda destekleri kaldırmasından sonra 2008 yılına kadar uygulanan doğrudan gelir desteği, çiftçilerin kayıplarının üstesinden gelmek ve onları alternatif ürünlerin üretimine teşvik etmek için kısa vadeli önlem olarak düşünülmüştür.*
- *Dünya Bankası bile doğrudan gelir desteği programının sübvansiyonların kaldırılması ile ilgili olarak kırsal alanlardaki kayıplar ve yükselen gerginliği azaltmak üzere bir tedbir olarak uygulanması gerektiğini itiraf etmiştir.*

- *Devlet eliyle ülkenin belli ürünlerin yetiştirildiği üretim bölgelerine bölünme girişimi uluslararası firmaların dayatmasıyla gerçekleştirilen bir durumdur.*
- *Her üretim bölgesinde ürünün tipi ve üretim miktarına göre çiftçiye verilecek destekle uluslararası firmaların talep ettikleri ürünleri üretmeye zorlanacaklardır.*
- *Böylece firmalar ürünün ne olacağı, ne kadar ve hangi kalitede üretileceğine karar vereceklerdir.*

- *Sözleşmeye göre ürettirdikleri ürünleri önceden belirlenmiş fiyata ancak belli standardın altındaki (standartlar da yine onlar tarafından belirlenmiş olacak) ürünleri ret etme hakkına da sahip olacaklardır.*
- *Bir başka deyişle sözleşmeli ekim yapan üretici, firmaların insafına terk edilecektir.*
- *Böylece firmalar üretimde yaşanacak herhangi bir riskten etkilenmeden, üretimi ve ticareti kontrol edecekler ve servetlerini arttıracaklardır.*
- *Şirketlerin varlığı arttıkça küçük üreticinin durumu giderek daha çaresiz bir hal almakta ve tarımdan uzaklaştırılmaktadırlar.*

Gıda Egemenliği

- *DTÖ 1995'de kurulduğunda, farklı ülkelerden küçük ve orta ölçekli çiftçi birlikleri bir araya gelerek sürdürülebilir tarımı savunmuşlardır. Amaçları pazara sağlıklı, doğal ürün yetiştirmek, bölgede yaşayanlara iş olanağı sağlamak, toprağı ve çeşitliliği korumaktır.*
- *'Gıda Egemenliği' olarak adlandırılan bu kavram ilk olarak FAO' nun 1996' da Roma'da yapılan Dünya Gıda zirvesinde sunulmuştur.*
- *2007'de Mali'de ilk kez toplanan Nyeleni Gıda Egemenliği Forumu'nun son toplantısı Ağustos 2011'de Avusturya'da yapılmış ve bir sonuç bildirgesi yayımlanmıştır.*

- *Bu forumda 'Gıda Egemenliği', "insanların sağlığa ve çevreye zarar vermeden, geleneklere uygun, doğal ve sürdürülebilir tarım yapabilmesi ve kendi tarım yasalarını belirleme hakkına sahip olması' şeklinde tanımlanmıştır.*

- *Küresel bir gıda krizine doğru gidilirken, iki çözüm stratejisi sunulmakta, ilki, Dünya Bankası ve IMF'nin reçetesini yazdığı 'gıda güvencesi' stratejisi. Serbest piyasa reformlarının genişlemesini, şirket tarımının özendirilmesini, tek tip ve hatta GDO'lu tohumun kullanılmasını özendiren bu strateji, gıdayı para kazanmak için bir fırsat olarak görürken, gıda üretkenleri ve gıdanın üretildiği yerleri gıda 'sektörü' için bir araç olarak görmektedir.*

- *İkinci strateji, 'gıda krizi'ni, krizin çözümü olarak önerilen yaklaşımın yarattığını ifade ediyor. İnsanın doğayla ya doğrudan ilişki kurması gerektiğini özendiren 'egemenlik' yaklaşımı, şirketlerin kâr hırsı kontrol edilmedikçe, gıdada değil güvenlikten, egemenlikten dahi bahsedemeyeceğimizi savunuyor.*

Basit bir model önerilmiştir;

- 1) Endüstriyel olmayan, küçük çiftçi tarımına, işlemesine ve alternatif bir dağılıma dayanan, ekolojik olarak sürdürülebilir ve sosyal olarak adil bir gıda üretim ve tüketim modeli için çalışmak.*
- 2) Gıda dağıtım sistemini yerelleştirmek ve üreticiler ile tüketiciler arasındaki zinciri kısaltmak.*
- 3) Gıda ve tarım alanında çalışma koşullarını ve sosyal koşulları iyileştirmek.*
- 4) Ortak varlıkların (toprak, su, hava, geleneksel bilgi, tohum ve hayvanlar) kullanımı ve mirası hakkındaki karar alma mekanizmalarını demokratikleştirmek.*
- 5) Kamu politikalarının, kırsal bölgelerin canlılığını, gıda üreticileri için adil fiyatları ve herkes için güvenli, GDO'suz gıdayı garanti etmesini sağlamak.*

Teşekkür ederim.